

Masifikace terciárního vzdělávání a změna v postavení absolventů na trhu práce v zemích Visegrádské čtyřky

Martin Zelenka

AULA, 2019, Vol. 27, No. 1-2: 03-20

Massification of tertiary education and the change in the position of graduates on the labor market in the Visegrad countries

Abstract: The Czech Republic, the Slovak Republic, Poland and Hungary are not only countries with a long-standing interdependent history, but also countries where there have been similar dynamic changes in higher education over the past 30 years. Before 1989 the tertiary education sector in the Visegrad Group countries was, in general, exclusive and dominated by a system of traditional and technical universities. The transition to capitalism provided a window of opportunity for change in education systems. Although the forms of reforms were not the same and did not occur at the same time, we can see similar dynamics of development for the Visegrad Group countries. At least in terms of enrolment, all of them have witnessed educational expansion at the tertiary level, which at times has grown at a speed hardly observed in Western societies.

The study maps the massification of tertiary education in the Visegrad Group countries and shows how in the context of these developments the situation of tertiary graduates in the labour market has changed. It uses three indicators of measurement – unemployment rate, vertical job mismatch and horizontal job mismatch. The results show that in case of all indicators, it is Poland and Slovakia, which is significantly worse in comparison. In Poland, the cause seems to be quite evident in the exorbitant massification of higher education and in the lack of differentiation, with the vast majority of graduates still graduating from Master's degree programs. More difficult to explain is the poor situation of higher education graduates in Slovakia, where such massive growth has not occurred. Conversely, in the Czech Republic and Hungary, the transformation of tertiary education seems to have taken place with much less negative consequences.

Úvod

České republika, Slovenská republika, Polsko a Maďarsku jsou nejen země s dlouholetou společně provázanou historií, ale také země, kde došlo v posledních 30 letech k podobným dynamickým změnám ve vysokoškolském vzdělávání.

Sektor terciárního vzdělávání¹ v zemích Visegrádské skupiny byl před rokem 1989 obecně exkluzivní a dominoval mu systém tradičních a technicky zaměřených vysokých škol, kde bylo možné studovat dlouhé (pěti až šesti leté) studium. V Maďarsku existovaly navíc také tříleté odborně zaměřené vysoké školy (tzv. főiskola), které byly navštěvovanější než tradiční university a které nabízely tříleté studium (Bukodi, Róbert, 2011).

Vysokoškolské vzdělávání v těchto zemích bylo centrálně plánované. Podíl přijímaných na vysoké školy a následně podíl absolventů v populaci zůstal ve srovnání se západními zeměmi nízký. Počty studentů a absolventů byly dány předepsanými kvótami, které byly vypočítávány na základě požadavků na pracovní sílu jednotlivých hospodářských odvětví v rámci plánované ekonomiky. Klíčovým úkolem vysokých škol bylo vzdělávání odborníků (zejména v oblasti přírodních věd, inženýrů a ekonomů), od nichž se očekávalo, že se budou podílet na modernizaci průmyslové výroby a udržovat chod státu. Ve srovnání se západními zeměmi větší podíl vysokoškoláků absolvoval technické a přírodní obory a naopak menší podíl společenské a humanitní vědy (Noelke, Müller, 2011).

Přechod ke kapitalismu poskytl příležitost ke změně i v oblasti terciárního vzdělávání. I když reformy neměly stejnou podobu a ani neprobíhaly ve stejný čas, můžeme v případě zemí Visegrádské skupiny pozorovat podobnou dynamiku vývoje. Jednou takovou velmi důležitou změnou, která se odehrála nejen v zemích Visegrádské čtyřky, ale prakticky ve všech zemích bývalého východního bloku, byla výrazná expanze terciárního vzdělávání, jejíž rychlost v některých zemích zcela předčila to, co bylo možné v předešlých desetiletích pozorovat na Západě. Spolu s expanzí docházelo také k diverzifikaci terciárního vzdělávání. Expanze i diverzifikace probíhaly různými způsoby. Rostly stávající univerzity, kde přibývaly stále nové fakulty, například díky integraci výzkumných ústavů dříve patřících pod ministerstva. Z malých škol postsekundárního vzdělávání vznikaly vysoké školy s mnoha fakultami. Bylo zaváděno odborně zaměřené terciární nevysokoškolské vzdělávání, které se však ve větší míře prosadilo jen v Maďarsku. Byl umožněn vznik soukromých vysokých škol, které se většinou snažily reagovat na poptávku po kratším odborně zaměřeném vzdělání. Důležitou roli sehrál také Boloňský proces, který přispěl k větší diverzifikaci vzdělávací nabídky díky rozdělení studia na tři cykly – bakalářský, magisterský a doktorský. Důležitým důsledkem liberalizace se stala také proměna oborové struktury studentů a absolventů terciárního vzdělávání. Zmenšila se převaha technických oborů a přírodních věd,

¹ Mezinárodní komparace vysokého školství pracují s termínem terciární vzdělávání, které zahrnuje veškeré standardní vzdělávání navazující na dosažené střední vzdělání a vede k získání vyššího stupně vzdělání. Například v České republice je ve shodě s mezinárodní definicí a klasifikací ISCED do terciárního vzdělávání zahrnuto studium na všech vysokých školách (veřejných, soukromých i státních), na vyšších odborných školách a menší část pomaturitního studia na konzervatořích. Obdobným způsobem – ovšem s přihlédnutím ke konkrétní národní podobě – vymezují konkrétní (specificky národní) obsah pojmu terciární vzdělávání i ostatní země EU. Ovšem vzhledem k historickým odlišnostem a z nich vyplývajícím dnešním různorodostem terciárního vzdělávání nejsou mezinárodní statistiky schopny srovnatelně odlišit vysokoškolské vzdělání (v dnešním chápání toho pojmu na Slovensku) od ostatních forem terciárního vzdělání a uvádí proto pouze údaje za terciární vzdělání jako celek. V této studii proto používáme termíny terciární a vysokoškolské jako ekvivalenty, přestože jimi samozřejmě nejsou.

a naopak se zvyšoval podíl studujících humanitní a společenské vědy, management nebo informatické obory (Scott, 2002; Noelke, Müller, 2011).

Spolu s výraznou expanzí terciárního vzdělávání zákonitě přicházejí otázky na proměnu postavení absolventů vysokých škol na trhu práce. Je totiž samozřejmě zcela něco jiného, pokud každý rok absolvuje vysokou školu 10 % populačního ročníku a pokud ji absolvuje 40 %. Lze očekávat, že při překotném růstu nabídky vysoce kvalifikovaných pracovníků – absolventů terciárního vzdělávání, nemusí být trh práce schopen dostatečně pružně reagovat a řada takových absolventů může mít problém s nalezením zaměstnání nebo zaměstnání odpovídajícího jejich vzdělání.

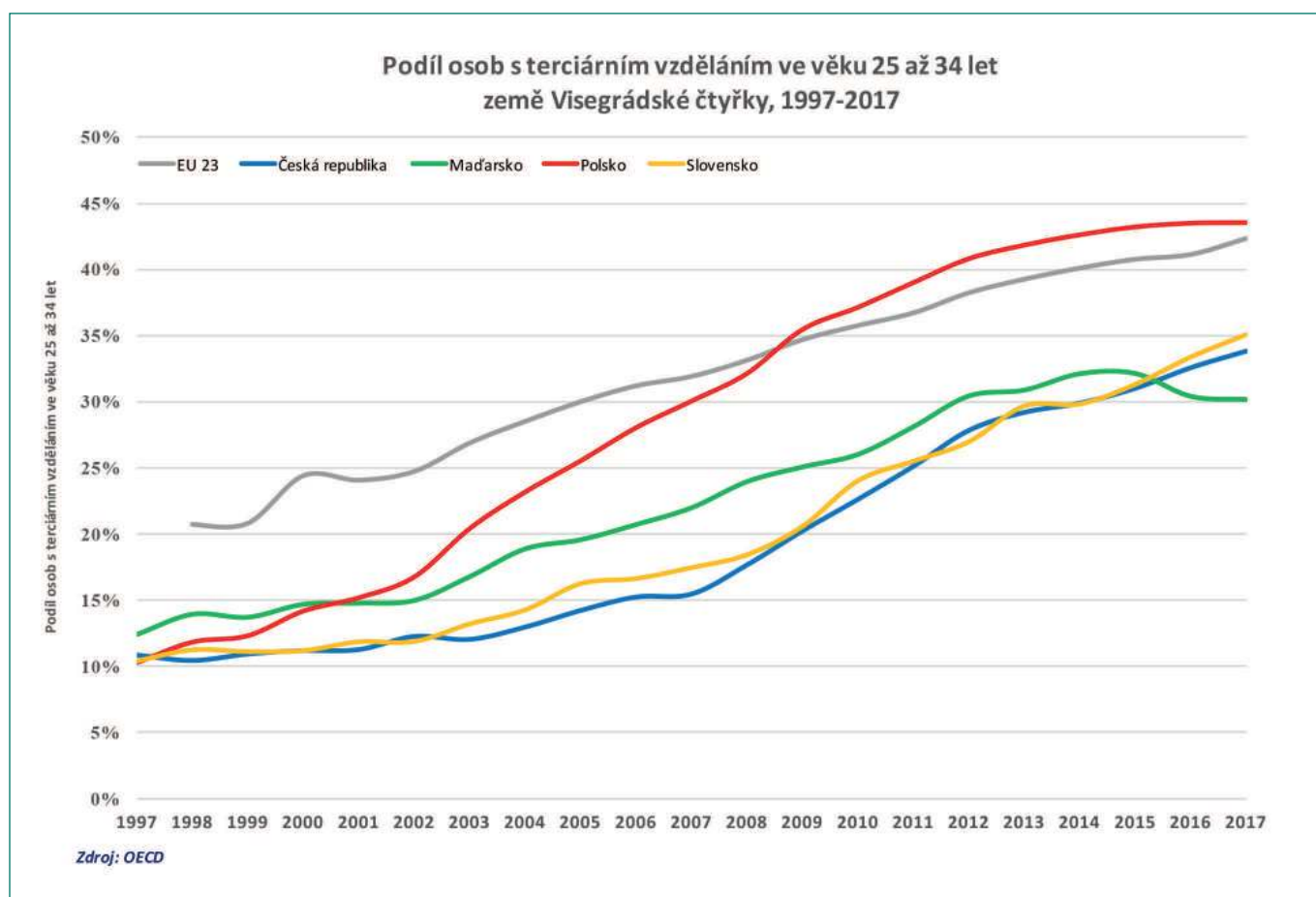
Zajímavost sledování vztahu mezi expanzí terciárního vzdělávání a proměnami v postavení absolventů terciárního vzdělávání na trhu práce v zemích Visegrádské čtyřky spočívá v tom, že na začátku 90. let se tyto země v mnoha ohledech ocitly ve velmi podobné „startovací“ pozici. I proto bude poučné sledovat, zda expanze probíhala ve všech čtyřech zemích ve stejnou dobu a stejnou rychlostí a zda jsou důsledky této expanze podobné. S tím souvisejí otázky: Zvýšila se míra nezaměstnanosti absolventů terciárního vzdělávání? Nedochozí k tomu, že úroveň jejich vzdělání začíná být nadbytečná, tj. nestávají se překvalifikovanými? Mají problémy s nalezením práce v oboru?

Expanze terciárního vzdělávání

Pro všechny země Visegrádské skupiny byl na začátku 90. let ve srovnání se zeměmi západní Evropy (nebo zeměmi tehdejší EU či OECD) charakteristický poměrně nízký podíl vysokoškoláků (přesněji absolventů terciárního vzdělávání) v populaci. Přes reformy nastartované již na počátku 90. let, které měly mimo jiné za cíl tento poměr výrazně zvýšit, to trvalo téměř celou dekádu, než se zvyšující se počty přijímaných, studentů a následně absolventů začaly projevat také na pracovním trhu.

Eurostat při srovnávání zastoupení absolventů terciárního vzdělávání v populaci používá v poslední době nejčastěji ukazatel podílu osob s terciárním vzděláním ve věku 30 až 34 let. Je to proto, že jde o věkovou skupinu, u níž se předpokládá, že velká část populace ve všech zemích EU již ukončila proces formálního vzdělávání. V této studii ovšem pro pojem absolventi využíváme širěji definovanou skupinu mladých lidí ve věku 25 až 34 let (obdobně jako OECD), především proto, že přeci jen poněkud dříve reflektuje aktuální vývoj a také proto, že zvláště v 90. letech naprostá většina mladých lidí v celé skupině zemí Visegrádu absolvovala vysokou školu mnohem dříve. Díky tomu tak můžeme vidět změny v podílu terciárně vzdělaných o něco dříve, než kdyby byla použita jen věková skupina 30 až 34 let.

Ze srovnání² tohoto ukazatele v čase je jasně vidět, že reformy vedoucí k růstu zastoupení absolventů terciárního vzdělání byly jasně nejrazantněji nastavené v Polsku. Podíl mladých absolventů se v Polsku začal zvyšovat již koncem 90. let a strmý růst pokračoval až do roku 2009 (v průměru se dynamika růstu pohybovala kolem 11 % ročně). Poté však došlo i v Polsku k výraznému zpomalení. V roce 2017 ovšem dosahoval podíl absolventů s terciárním vzděláním v této věkové kohortě 43,5 %, tedy dokonce více než je průměr zemí Evropské unie. Pro expanzi terciárního vzdělávání v Polsku je charakteristické – podobně jako pro další země Visegrádské čtyřky – že i přes přechod na třístupňové strukturované studium velká většina absolventů bakalářského studia ve vysokoškolském studiu pokračuje a končí jej až s magisterským titulem. Podíl absolventů s magisterským stupněm vzdělání ve věku 25-34 let byl v roce 2017 v Polsku ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi po Lucembursku vůbec nejvyšší.

² V tomto případě využíváme v grafu ke srovnání data OECD, protože na stránkách OECD je dostupná delší časová řada než na stránkách Eurostatu. Do OECD patří 23 zemí Evropské unie.

Poměrně rychlá expanze probíhala i v ostatních třech zemích Visegrádské čtyřky, oproti Polsku byl však tento vývoj, obzvláště ze začátku, viditelně pozvolnější. Přeci jen o něco rychleji rostl podíl vysokoškoláků v Maďarsku, kde mezi roky 1998 až 2014 dosahovalo tempo růstu zhruba 6 %. Od roku 2014 se však tento podíl začal naopak mírně snižovat, což výrazně zvrátilo předchozí vývoj. V roce 2017 proto v Maďarsku podíl vysokoškoláků ve věkové kohortě 25-34 let dosáhl 30,2 %, což je jeden z nejnižších podílů mezi zeměmi Evropské unie. Velký rozdíl oproti Polsku navíc ovšem spočívá ve struktuře absolvovaného studia. Jen 12 % absolventů představují absolventi magisterského nebo doktorského studia (na úrovni ISCED 7/8), zatímco 15 % připadá na bakaláře (na úrovni ISCED 6) a 3 % na absolventy krátkého odborného vysokoškolského studia (na úrovni ISCED 5).

V České republice a na Slovensku proběhl kvantitativní vývoj na první pohled dosti podobně. Výrazný růst podílu terciárně vzdělaných v populaci 25-34 let nastal až zhruba od roku 2003 (na Slovensku o něco málo dříve) a trval do roku 2012. V té době dosahovalo tempo růstu zhruba 9 až 10 % ročně. Po roce 2012 dochází v obou zemích ke zpomalení růstu (většímu v České republice). V roce 2017 tak představoval podíl absolventů vysokých škol v populaci 25-34 let v České republice 33,8 % a na Slovensku 35,1 %. Přes vysoké tempo růstu ve zmiňovaném období se však v rámci Evropské unie stále jedná spíše o nízké hodnoty. Obě země však poměrně výrazně odlišují dva jiné ukazatele. Za prvé, na Slovensku stále velice výrazně převažují absolventi magisterského studia, kterých je v této věkové kohortě 27 %, zatímco v České republice „pouze“ 20 %. Za druhé, mimořádně velká část Slováků studuje vysokou školu mimo Slovensko a zejména právě v České republice. Například v roce 2016 ze všech studentů vysokých škol slovenské národnosti studovalo 17 % v zahraničí, zatímco v případě Polska, Maďarska a České republiky se tyto ukazatele pohybují do 4 % (OECD, 2018).

Jedním z důvodů, proč v posledních letech začal stagnovat růst, nebo dokonce došlo k poklesu, je demografický vývoj. Do věku, kdy se nejčastěji absolvuje vysoká škola, totiž přicházejí populačně slabé ročníky osob narozených v 90. letech. I v následujících letech lze očekávat spíše klesající tendenci. Nejlépe to ukazují počty studentů na vysokých školách. V Maďarsku studoval nejvyšší počet studentů v akademickém roce 2005/2006 – přes 424 tisíc. Od té doby počty stále klesají a v akademickém roce 2017/2018 jich bylo pouze zhruba 283 tisíc³. V Polsku bylo v akademickém roce 2005/2006 studentů téměř 2 miliony, v akademickém roce 2017/2018 to bylo o téměř 700 tisíc méně (Główny Urząd Statystyczny, 2018). V České republice bylo nejvíce českých studentů vysokých škol podle údajů MŠMT⁴ v roce 2010 – více než 358 tisíc. V roce 2018 jich bylo již jen o něco málo přes 245 tisíc. Na Slovensku

³ Data o počtech studentů maďarských vysokých škol jsou dostupná zde: http://www.ksh.hu/docs/eng/xstadat/xstadat_annual/i_zoi007a.html

⁴ Dostupné zde: https://dsia.msmt.cz/vystupy/vu_vs_f2.html. Jedná se pouze o studenty veřejných a soukromých vysokých škol.

bylo nejvíce slovenských studentů v roce 2008 – téměř 228 tisíc⁵. V roce 2018 jich bylo o celých 100 tisíc méně.

Je tak zřejmé, že trend do budoucna v těchto zemích bude zřejmě výrazně jiný, než byl dosud v 21. století, nic to však nemění na faktu, že v tomto období proběhla ve všech zemích Visegrádské čtyřky výrazná expanze terciárního vzdělání, která nemohla nemít vliv na postavení absolventů na trhu práce.

Nezaměstnanost

Jako velmi dobré měřítko zaměstnatelnosti absolventů na trhu je považována jejich míra nezaměstnanosti. Je však třeba brát v potaz, že zaměstnanost a nezaměstnanost nezávisí jen na kvalitě získaného vzdělání. V rozvinutých zemích světa hraje často zásadní roli celková ekonomická situace země (rostoucí míra nezaměstnanosti v období recese nebo naopak dostatek pracovních míst v etapě růstu). Ekonomický vývoj v minulých letech názorně ukázal, jak rychle se nedostatek pracovníků může proměnit v jejich nadbytek.

Míra nezaměstnanosti mladých vysokoškoláků je tedy do určité míry svázaná s celkovou nezaměstnaností, neplatí to však samozřejmě úplně. Výraznou roli mohou hrát překotné změny. Ty se mohou odehrát jednak na straně trhu práce: klasickým případem je nedávná ekonomická krize, která zpravidla vždy zasáhne výrazněji čerstvé absolventy než zkušenější pracovníky, kteří již mají pozici na trhu práce stabilizovanou. Na druhé straně může být vztah k celkové nezaměstnanosti ovlivněn vývojem na straně vzdělávání, a to například v podobě zásadních změn ve vzdělávací struktuře absolventů proudících na trh práce. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko, jak je v předchozí části detailně popsáno, se přitom právě řadí k zemím, kde k takovýmto změnám nedávno došlo.

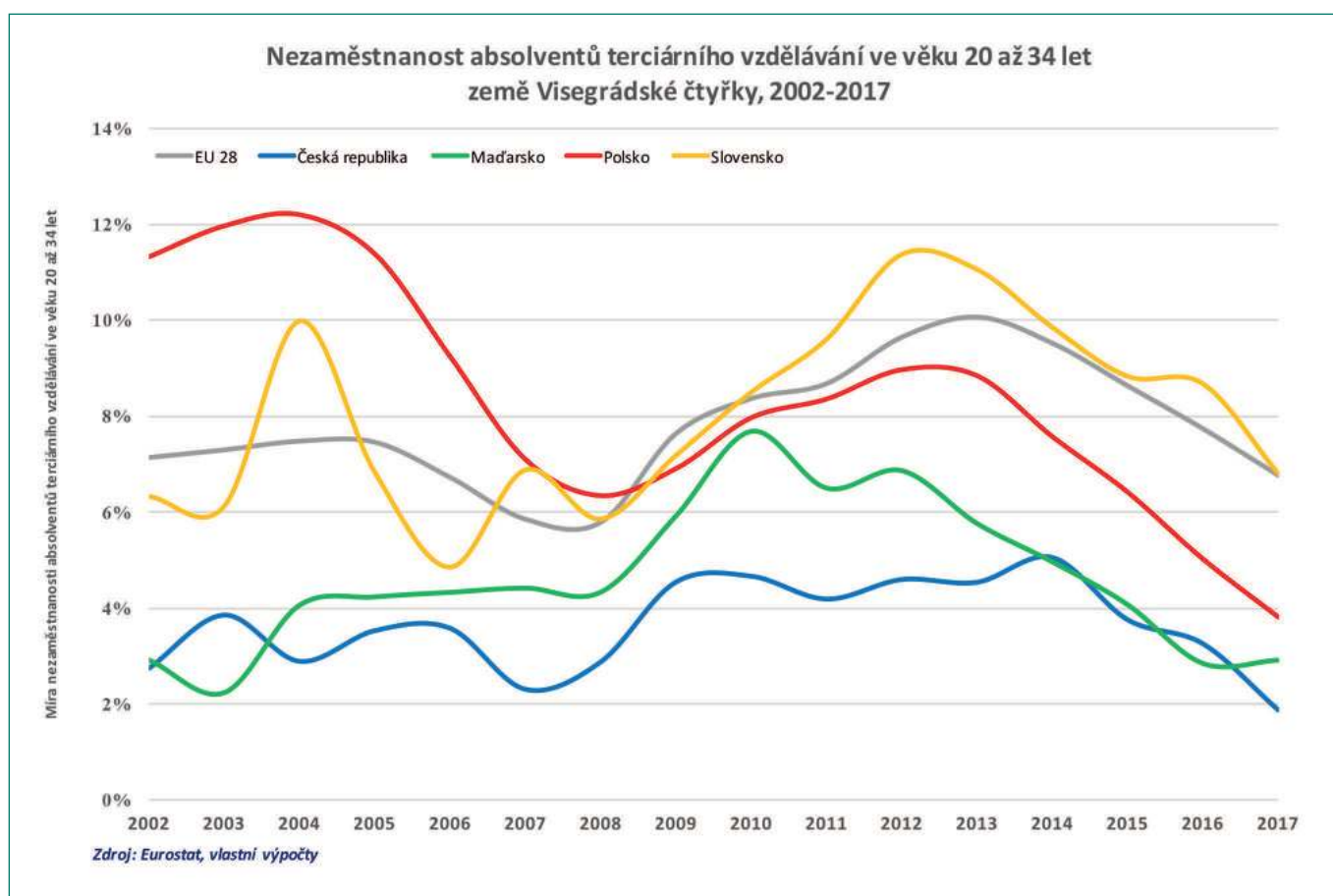
Pro srovnání vývoje nezaměstnanosti absolventů terciárního vzdělávání využijeme data Eurostatu, kde je míra nezaměstnanosti vypočítána jako podíl počtu nezaměstnaných vůči počtu ekonomicky aktivních, přičemž ekonomicky aktivní jsou všichni, kdo jsou zaměstnaní nebo nezaměstnaní⁶.

⁵ Data o studentech slovenských vysokých škol jsou dostupná zde: http://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/casove-rady.html?page_id=9724

⁶ Za nezaměstnané se podle mezinárodně srovnatelné metodiky považují všechny osoby patnáctileté a starší, obvykle bydlící na sledovaném území, které v průběhu referenčního týdne souběžně splňovaly 3 podmínky ILO (Mezinárodní organizace práce):

- nebyly zaměstnané,
- byly připraveny k nástupu do práce, tj., během referenčního období byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo sebezaměstnání,
- v průběhu posledních 4 týdnů hledaly aktivně práci (prostřednictvím úřadu práce nebo soukromé zprostředkovatelské práce, přímo v podnicích, využíváním inzerce, podnikáním kroků pro založení vlastní firmy, podáním žádosti o pracovní povolení a licence nebo jiným způsobem).

Mezi nezaměstnané patří i osoby, které nehledají práci, protože ji již našly a jsou schopny ji nastoupit nejpozději do 14 dnů.

Nejprve se podíváme na míru nezaměstnanosti osob s terciárním vzděláním ve věku 20 až 34 let. Vývoj této míry od roku 2002 ukazuje, že úroveň nezaměstnanosti mladých absolventů terciárního vzdělání byla v zemích Visegrádské skupiny poměrně proměnlivá a podle očekávání značně závislá na celkové ekonomické situaci. Až do roku 2008 nelze ve zkoumaných 4 zemích příliš pozorovat společný trend. Na začátku sledovaného období dosahovala míra nezaměstnanosti mladých absolventů s terciárním vzděláním v Polsku i 12 %, což ji řadilo k nejvyšším v rámci Evropské unie. Tento fakt se nezměnil ani přes strmý pokles až na téměř poloviční hodnotu (6,3 %) v roce 2008. V té době totiž díky příznivé ekonomické situaci klesala míra nezaměstnanosti ve většině zemí Evropské unie. Na Slovensku docházelo v tomto období k větším výkyvům, celkově však lze říci, že se míra nezaměstnanosti místních absolventů terciárního vzdělávání pohybovala zhruba kolem průměru Evropské unie. Česká republika a Maďarsko se pak řadily k zemím (například spolu ještě s Nizozemskem, Rakouskem, Irskem, nebo Spojeným královstvím), kde absolventi terciárního vzdělání nacházeli práci nejlehčeji. Zatímco se v České republice až doku 2008 situace více méně stále zlepšovala, v Maďarsku to bylo spíše naopak.

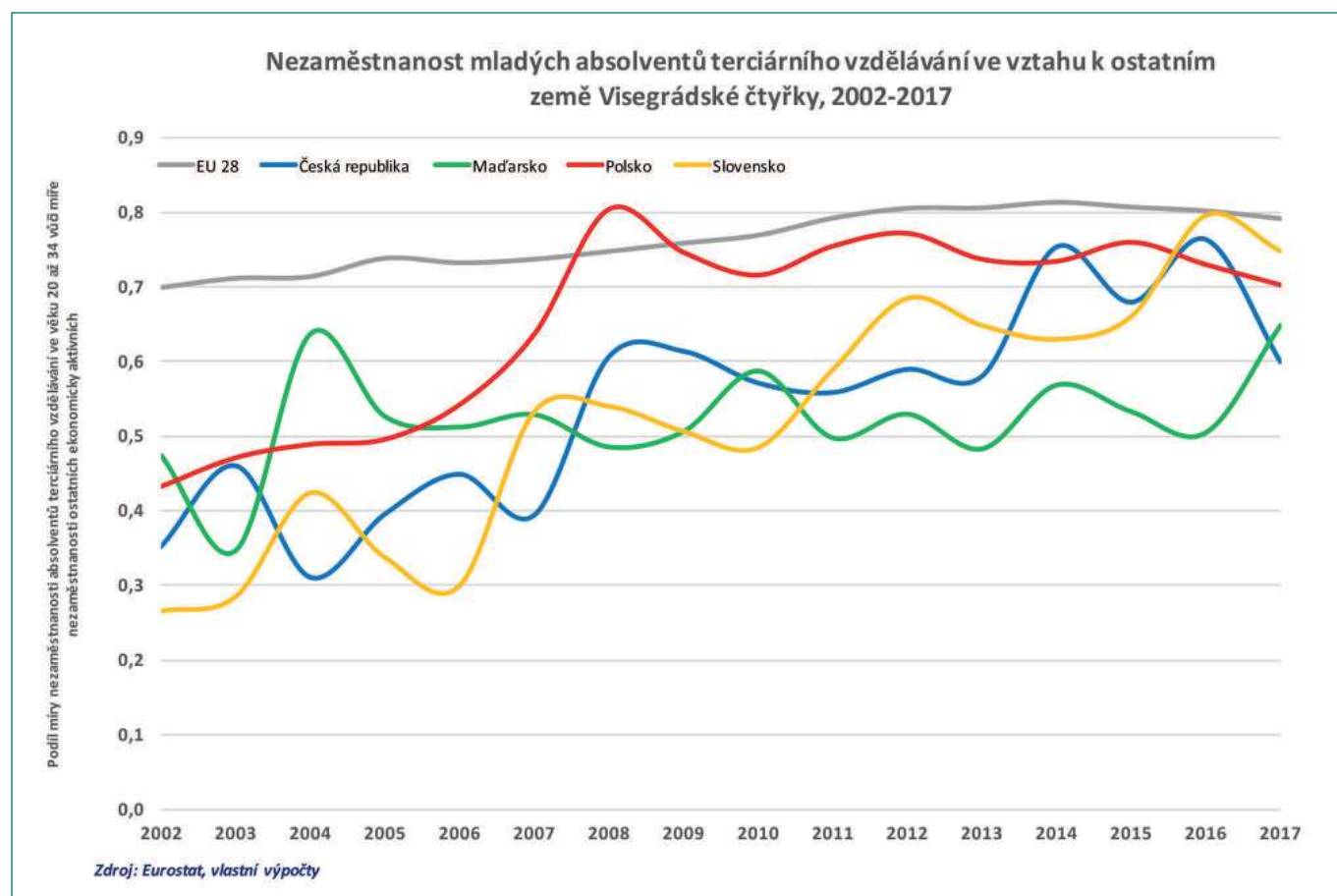
Zásadní zlom nastal vlivem hospodářské krize, která naplno vypukla na konci roku 2008. V reakci na ní se začala zhoršovat situace na trhu práce ve všech zemích Evropské unie. Zajímavé však je,

že nejvyšších měr nezaměstnanosti většinou nebylo dosahováno v letech bezprostředně po krizi, ale až několik let poté. Výjimkou jsou mladí absolventi terciárního vzdělávání v Maďarsku, kteří měli nejvyšší úroveň nezaměstnanosti v roce 2010 (7,7 %). Na Slovensku a v Polsku byla tato míra nejvyšší v roce 2012 (11,4 % na Slovensku a 9 % v Polsku), v České republice dokonce až o dva roky později (5,1 %). Pro všechny čtyři sledované země však každopádně platí, že od té doby se situace na trhu práce pro mladé absolventy terciárního vzdělávání (a samozřejmě nejen pro ně) značně zlepšila a tudíž i jejich míra nezaměstnanosti se výrazně snížila. Totéž lze však říci o většině zemí Evropské unie. K zemím, kde se míra nezaměstnanosti mladých absolventů terciárního vzdělávání v posledních letech snížila vůbec nejvíce, se řadí Česká republika. Hodnota této míry zde v roce 2017 klesla na pouhých 1,9 %, což bylo v rámci Evropské unie vůbec nejméně. Čtvrtá (na druhém a třetím místě je Malta a Německo) nejnižší je v Maďarsku (2,9 %). V Polsku byla v roce 2017 zaznamenána vůbec nejnižší hodnota za celé sledované období (3,8 %) a devátá nejnižší hodnota v EU. Výraznější problémy s nezaměstnaností mají mladí absolventi terciárního vzdělávání na Slovensku. Jejich míra nezaměstnanosti byla v roce 2017 6,8 %, což je ve srovnání s ostatními zeměmi EU řadilo na devatenácté místo. V rámci Evropské unie si dlouhodobě hledají obtížně práci zejména mladí absolventi terciárního vzdělání v zemích jižní Evropy. I přes zlepšení situace v posledních letech měli míru nezaměstnanosti vyšší než 14 % v Chorvatsku, v Itálii, na Kypru a ve Španělsku. Velmi špatná je situace v Řecku, kde bylo v roce 2017 nezaměstnaných mladých absolventů terciárního vzdělávání více než 27 %.

Při porovnání vývoje podílu terciárně vzdělaných v populaci a vývoje jejich míry nezaměstnanosti, stejně jako při srovnání jednotlivých zemí, je poměrně zřejmé, že jasný vztah mezi klasickou mírou nezaměstnanosti a podílem v populaci lze hledat jen velmi obtížně. Na jedné straně máme země s nízkým podílem terciárně vzdělaných a nízkou mírou nezaměstnanosti (např. Česká republika, Maďarsko), na druhé straně jsou země z jihu Evropy jako Itálie a Portugalsko, které mají vysokou míru ale nízký podíl. Mnohem větší souvislost lze hledat s celkovou nezaměstnaností. Proto, aby bylo možné co nejlépe vyjádřit, jaká je pozice na trhu práce mladých vysokoškoláků s ohledem na jejich zaměstnatelnost, byl vypočten index, který vyjadřuje poměr míry nezaměstnanosti terciárně vzdělaných ve věku 20 až 34 let a míry nezaměstnanosti ostatní ekonomicky aktivní populace ve věku 15 až 64 let.

V průměru se zaměstnatelnost mladých vysokoškoláků na trhu práce ve srovnání s ostatními ekonomicky aktivními osobami v Evropské unii až do roku 2014 mírně zhoršovala. Od té doby však nabral trend opačný směr. Vzhledem k tomu, že se zastoupení absolventů v produktivní populaci ve všech zemích zvětšilo, dalo by se předpokládat, že toto zvýšení se zhoršující se zaměstnatelností souvisí. Neboli že bude platit, čím vyšší růst podílu mladých vysokoškoláků v populaci, tím rychlejší růst výše popsaného indexu. Do jisté míry tomu tak opravdu je. Na druhou stranu je však řada zemí, kde došlo k výraznému růstu podílu mladých vysokoškoláků v produktivní populaci a jejich relativní pozice na trhu práce z pohledu zaměstnatelnosti se

nezhoršila, anebo se zhoršila jen málo (Portugalsko, Itálie, Malta). Samozřejmě ne vždy to nutně znamená pozitivní zprávu. Například v Portugalsku míra nezaměstnanosti terciárně vzdělaných ve věku 20-34 let výrazně rostla, avšak stejně tak zde rostla i míra nezaměstnanosti všech ostatních. Naopak v Německu se situace mladých vysokoškoláků sice relativně zhoršila, jejich míra nezaměstnanosti v roce 2017 je však ve skutečnosti nižší než v roce 2002 (a navíc velice nízká), jen míra nezaměstnanosti všech ostatních se snížila ještě více.

V podstatě velice podobná situace nastala v České republice s tím, že zde podíl mladých lidí s terciárním vzděláním rostl mnohem razantněji než v Německu. Díky tomu vzrostl poměr míry nezaměstnanosti terciárně vzdělaných ve věku 20 až 34 let a míry nezaměstnanosti ostatní ekonomicky aktivní populace ve věku 15 až 64 let mezi roky 2002 a 2016 z 0,35 na 0,76. Při výrazném snížení míry nezaměstnanosti mladých absolventů terciárního vzdělávání se však tento koeficient v roce 2017 skokově snížil na 0,6. Velice obdobně se vyvíjela situace na Slovensku. Zmiňovaný index postupně rostl mezi roky 2002 a 2016 z 0,37 na 0,8 a poté klesl v roce 2017 na 0,75. Zajímavou souvislost se zastoupením terciárně vzdělaných v populaci lze pozorovat v Polsku. Zde docházelo k nejprudšímu růstu podílu absolventů terciárního vzdělávání ve věku 25 až 34 let zhruba mezi

roky 2002 a 2008. Je to přitom právě toto období a zejména roky 2005 až 2008, kdy se nejprudčeji zvýšila hodnota indexu z původních 0,5 na 0,8. Přitom právě v tomto období, jak je vidět na předchozím grafu, se míra nezaměstnanosti mladých absolventů terciárního vzdělávání výrazně snižovala. Míra nezaměstnanosti zbylé populace se však snižovala ještě mnohem rychleji. Po roce 2008 došlo v Polsku k výrazné stabilizaci indexu. V roce 2017 byla jeho hodnota 0,7. V Maďarsku byl poměr mezi nezaměstnaností terciárně vzdělaných ve věku 20 až 34 let a míry nezaměstnanosti ostatní ekonomicky aktivní populace ve věku 15 až 64 let i přes určité výkyvy dlouhodobě poměrně stabilní a pohyboval se kolem hodnoty 0,5. V posledním sledovaném roce však došlo k poměrně znatelnému růstu na 0,65, takže je vyšší než v České republice.

Překvalifikovanost

Vysokou míru nezaměstnanosti absolventů vysokých škol lze jen stěží vnímat jinak než negativně. Neznamená to však, že v případě vysoké zaměstnanosti mladých vysokoškoláků lze automaticky hovořit o tom, že se na trhu práce dobře uplatňují. Jde totiž také o to, zda a do jaké míry své vzdělání a nabyté znalosti a dovednosti ve svém zaměstnání uplatňují.

V posledních letech se čím dál tím více dostává do politického zájmu otázka nerovnováhy na trhu práce mezi nabídkou dovedností a poptávkou po nich. Projevuje se to v různých formách. Zatímco dříve byla politická pozornost upřena na problémy nedostatku kvalifikovaných pracovníků, chybějících dovedností či zastarávání dovedností především v důsledku technologických změn v ekonomice, nyní se stejně důležitým tématem stávají nevyužité dovednosti, které mají závažný dopad jak na společnost jako celek, tak na samotného pracovníka. Hlavní pozornost se zaměřuje především na nesoulad mezi požadavky na vzdělávání a úrovní vzdělání pracovníků. Rostou obavy, jak zajistit, aby změny pracovních a organizačních postupů vedly k účinnějšímu využívání dovedností vysoce kvalifikovaných pracovníků a k omezení ztráty jejich dovedností.

Nejčastěji studovaným a analyzovaným konceptem nesouladu je vzdělanostní či kvalifikační⁷ nesoulad. Tento koncept se vztahuje k situaci, kdy se kvalifikace pracovníka liší od kvalifikace, která je požadována zaměstnavatelem nebo samotným pracovníkem k plnění úkolů spojených s jeho prací – a to buď z hlediska požadavku v době, kdy pracovník do práce nastoupil, nebo z hlediska současných požadavků dané práce. Tento nesoulad se často nazývá vertikálním nesouladem a zpravidla je operacionalizován v podobě tří kategorií: převzdělanost nebo překvalifikovanost, podvzdělanost nebo podkvalifikovanost a soulad mezi požadovanou úrovní vzdělání a dosaženou úrovní vzdělání pracovníka. (Desjardins, Rubensons, 2011)

Ideální situace je samozřejmě ta, když dochází k souladu mezi požadovanou úrovní vzdělání a úrovní vzdělání, které zaměstnanec dosáhl. I když nedostatečná kvalifikace pro vykonávané zaměstnání není také ideální situace, v porovnání s problémem překvalifikovanosti se v případě

⁷ Termíny vzdělanostní a kvalifikační nesoulad jsou často používány jako synonyma, a tak jsou chápány i v této studii.

absolventů vysokých škol v Evropě týká zcela zanedbatelné části populace. Díky rychle rostoucím počtům absolventů terciárního vzdělání v nedávné době se stala mnohem diskutovanějším tématem převzdělanost. Zde je třeba poznamenat, že, i když se překvalifikovanost primárně týká vysokoškoláků, tento důsledek masifikace vysokého školství poznamenává i zbylou část populace. V situaci, kdy je nadbytek vysoce vzdělaných absolventů, dochází k tomu, že takto převzdělaní musí soutěžit o pracovní místa s absolventy s nižší úrovní vzdělání. Díky tomu získají výše vzdělaní absolventi práci ve svém oboru, avšak na nižší úrovni. Méně vzdělaní absolventi však již tuto strategii příliš používat nemohou, jelikož nabídka pracovních míst ještě nižší úrovně je omezená. Ti pak musí volit zcela nekvalifikovanou práci, nebo se stávají nezaměstnanými (Wolbers, 2003).

Měřit překvalifikovanost lze různými způsoby. V zásadě se rozlišují tři. Subjektivní, statistický a normativní (Quintini, 2011). Každý má své výhody a nevýhody⁸. V této studii bude využit přístup normativní. Hlavním důvodem je jeho jednoznačnost a dostupnost v dlouhé časové řadě pro všechny země Evropské unie. Normativní přístup využívá *a priori* předpokládanou shodu mezi úrovní vzdělání a úrovní povolání.

Přesně na tomto přístupu je založen ukazatel Eurostatu vertikálního kvalifikačního nesouladu neboli míry překvalifikovanosti⁹. Cílem tohoto ukazatele je ukázat, jaký podíl absolventů s ukončeným terciárním vzděláním pracuje v povoláních, které vysokoškolské vzdělání nevyžadují (podle mezinárodní klasifikace povolání ISCO 2008). Překvalifikovaní pracovníci jsou zde definováni jako pracovníci, kteří dosáhli terciárního vzdělávání (ISCED 2011 úroveň 5-8) a kteří pracují v povoláních, pro které není požadována úroveň terciárního vzdělávání, tj. pracují v povoláních patřících do hlavních skupin 4 až 9 klasifikace ISCO 2008 (Eurostat, 2018). Vychází se zde tedy z *a priori* předpokladu, že pro vykonávání povolání ve skupinách ISCO 1 až 3 je potřeba terciární úroveň vzdělání¹⁰.

Časová řada měr překvalifikovanosti zveřejněná na stránkách¹¹ Eurostatu pro všechny země Evropské unie je datovaná od roku 2008. Pro všechny země Visegrádské skupiny však bylo možné zrekonstruovat tento ukazatel již od roku 1998. Nevýhoda tohoto ukazatele pro účely této studie

⁸ Ve „statistickém“ přístupu je pro každé povolání spočtena distribuce jednotlivých typů vzdělání a pracovníci, kteří se odchylojí od průměru o více než určitou hodnotu (zpravidla o jednu směrodatnou odchylku), jsou klasifikováni jako převzdělaní. Nevýhodou tohoto přístupu, stejně jako v případě přístupu normativního, je to, že pro všechny pracovní pozice patřící do určité skupiny povolání jsou uvažovány stejné kvalifikační požadavky. Subjektivní přístup je založen na přímém dotazování jednotlivců na to, jestli vykonávají odpovídající povolání, nebo na to, jaká je nevhodnější požadovaná úroveň vzdělání pro vykonávané povolání (Quintini, 2011). Nevýhodou tohoto přístupu je aktuální nedostatek pravidelných mezinárodních šetření, která by umožňovala srovnání v čase a jak již sám název napovídá, jeho subjektivnost. Na druhou stranu však lépe postihuje změny ve vnímání lidí týkající se požadavků na kvalifikační úroveň daného povolání nebo pracovní pozice.

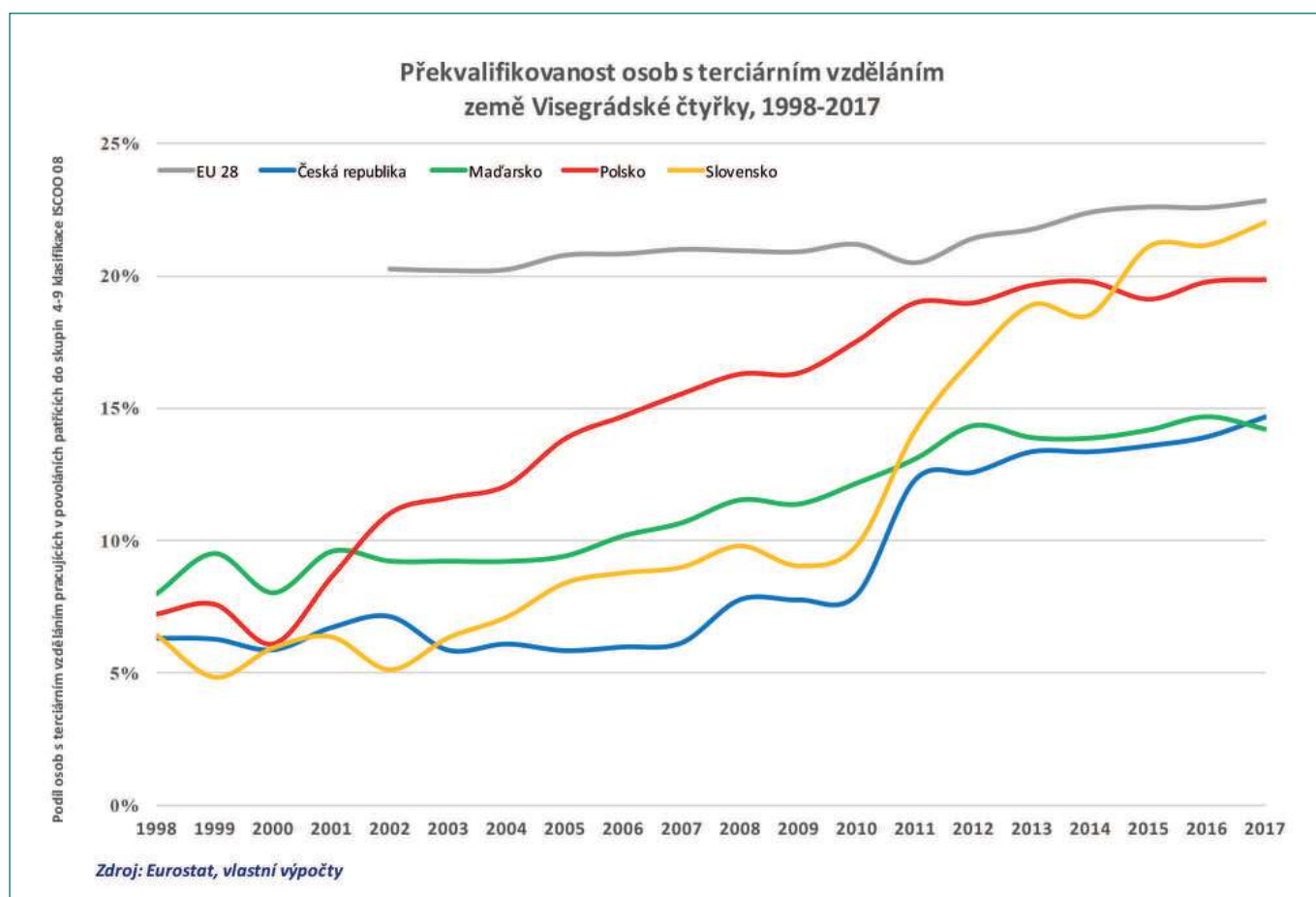
⁹ V polovině roku 2017 započal Eurostat v rámci projektu Skills mismatch indicators zveřejňovat výsledky analýz souladu (match) či nesouladu (mismatch) uplatnění absolventů škol na pracovním trhu na základě rozborů detailních údajů ze společně vytvářené databáze EU LFS (EU Labour Force Survey), kterou na základě společně vytvořené metodiky pravidelně čtyřikrát ročně zpracovávají všechny statistické úřady členských zemí EU i dalších zemí Evropského hospodářského prostoru EHP (Švýcarsko, Norsko, Island).

¹⁰ Tato úvaha je založena na návrhu Mezinárodní organizace práce (ILO, 2012). Povolání ze skupiny 0 (Zaměstnanci v ozbrojených silách) nejsou při tomto výpočtu bráni v úvahu.

¹¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/experimental-statistics/skills>

je v tom, že je možné jej počítat pouze pro celou pracující populaci (tedy ne jen pro věkovou skupinu do 34 let). Díky tomu není možné zcela postihnout dynamické a aktuální změny v míře překvalifikovanosti mladých absolventů terciárního vzdělání. Dlouhodobý trend související s rostoucím zastoupením terciárně vzdělaných v populaci je však více než patrný.

Ještě v roce 1998 byla míra překvalifikovanosti ve šech zemích Visegrádské čtyřky mezi 6 a 8 %, což je řadilo k zemím s jasně nejnižší mírou překvalifikovanosti v Evropské unii. Plně srovnatelné údaje za všechny země Evropské unie jsou dostupné až od roku 2002. V té době se již začal projevovat výrazný nárůst podílu absolventů terciárního vzdělávání v populaci v Polsku. Míra překvalifikovanosti zde stoupla již na 11 %, stále to však bylo vysoce pod průměrem Evropské unie (20,3 %). Nepočítaje malé země Maltu a Lucembursko nejnižší míra překvalifikovanosti byla na Slovensku (5,1 %), ve Slovinsku a v České republice (7,1 %). Jen o něco málo vyšší byla v Maďarsku (9,2 %)

I když „startovní“ pozice na konci 90. let, co se týče míry překvalifikovanosti lidí s terciárním vzděláním, byla pro všechny země Visegrádské čtyřky velmi podobná, další vývoj byl poměrně rozdílný. Zatímco v ostatních třech zemích se úroveň překvalifikovanosti populace příliš nezvyšovala, v Polsku, v podstatě v souladu s rychle rostoucím podílem absolventů terciárního

vzdělávání v populaci, se míra překvalifikovanosti již od počátku 21. století poměrně výrazně zvyšovala. Tento trend pokračoval až do roku 2011, kdy míra překvalifikovanosti dosáhla hodnoty 19 %. Od té doby však již k dalšímu růstu prakticky nedochází, takže i v roce 2017 je tato míra menší než 20 %. Vývoj v Maďarsku lze charakterizovat jako dlouhodobý mírný růst, který se navíc po roce 2012 prakticky zastavil. Hodnota míry překvalifikovanosti 14,2 % v roce 2017 je v rámci Evropské unie třetí (po Lucembursku a Portugalsku) nejnižší. Dlouhou dobu bylo možno pozorovat velice podobný vývoj i v České republice a na Slovensku, tedy až do roku 2010 v podstatě stagnace nebo jen mírný růst a prudký nárůst v roce 2011. Zatímco však v České republice byl pro další vývoj charakteristický jen pozvolný růst míry, takže i v roce 2017 byla její hodnota 14,7 % v rámci Evropské unie čtvrtá nejnižší, na Slovensku prudký růst dále pokračoval, díky čemuž se míra překvalifikovanosti místních absolventů terciárního vzdělávání v roce 2017 výrazně přiblížila průměru celé Evropské unie. Zde je však třeba vidět, že průměr EU je (obdobně jako v případě míry nezaměstnanosti) tažen nahoru několika málo zeměmi, kde překvalifikovanost terciárně vzdělané populace je již dlouhodobě poměrně výrazný problém. Nejvyšší míru překvalifikovanosti mělo v roce 2017 Španělsko (37 %), Kypr (35 %) a Řecko (32 %). K 30 % hranici se poměrně výrazně přibližuje také Irsko a Rakousko.

Obecně pak platí, že vztah mezi podílem terciárně vzdělaných a mírou překvalifikovanosti je mnohem zřetelnější, než v případě míry nezaměstnanosti. Tento vztah má dvě roviny. Za první, pro naprostou většinu zemí Evropské unie platí, že spolu s rostoucím podílem terciárně vzdělaných se zvyšoval i podíl překvalifikovaných. Zajímavou výjimku z tohoto pravidla tvoří zejména Belgie a Německo, kde růst zastoupení absolventů terciárního vzdělávání v populaci byl provázen stagnací, nebo dokonce poklesem v míře překvalifikovanosti. Za druhé pak platí, že čím více má daná země absolventů terciárního vzdělávání v populaci, tím spíše jsou překvalifikovaní. Tento vztah se však v čase stále více oslabuje. V zemích Visegrádské čtyřky je vztah mezi rostoucím podílem absolventů terciárního vzdělávání a jejich rostoucí překvalifikovaností velmi patrný, s tím, že na Slovensku je znatelně více překvalifikovaných, než by se vzhledem k podílu terciárně vzdělaných dalo očekávat.

Práce mimo vystudovaný obor

V poslední části se budeme zabývat otázkou horizontálního kvalifikačního nesouladu, neboli situací, kdy jedinec pracuje v zaměstnání, které neodpovídá oboru jeho studia. Tato situace je negativní zejména z toho pohledu, že během vzdělávání nabyté schopnosti a dovednosti nejsou dostatečně využity. To pak přináší omezení v pracovní produktivitě. Rozdělení pracovníků do pracovních pozic je optimální v momentě, když každý získá zaměstnání, v němž je jeho výkonnost v porovnání s ostatními relativně nejvyšší. Výskyt tzv. neodpovídajících zaměstnání je tak vysvětlován v rozdílnosti podílů volných pracovních míst určitého oboru a dostupných

pracovníků s adekvátní kvalifikací (Wolbers, 2003). Z pohledu absolventa se jedná o to, kolik volných pracovních míst se v jeho oboru na trhu práce nachází a s jakou konkurencí se při hledání práce musí potýkat. Významnou roli hraje však celá řada faktorů jako například šíře zaměření vystudovaného oboru nebo platová úroveň v dané profesi či odvětví.

Otázka, zda vzdělávací systémy připravují absolventy v optimální oborové struktuře vzhledem k poptávce na trhu práce, je z politického hlediska velice důležitá. Problémem je, že měření této míry neshody neboli operacionalizace tohoto konceptu není vůbec jednoduchá. Nesoulad mezi oborem vzdělání a oborem zaměstnání lze v zásadě zkoumat dvěma způsoby. První, subjektivní, je založen na přímém dotazování jednotlivců na to, zda pracují ve vystudovaném oboru, nebo zda je jimi vystudovaný obor vhodný pro vykonávanou práci¹². Druhý, normativní nebo objektivní přístup spočívá v určení toho, jaká povolání jsou pro příslušný obor vzdělání vhodná a jaké ne. Toto však není z empirického hlediska vůbec jednoduché. Mezi problémy, které odborníci řeší, patří například to, že mnoho povolání nelze jednoznačně přiřadit k určitému oboru vzdělání (např. manažer, politik), nebo to, že zatímco některé vzdělávací obory jsou koncipovány více specificky (např. zdravotnictví nebo právo), jiné obory jsou zaměřené na pěstování obecných dovedností, které jsou pak snadněji přenositelné napříč širším spektrem profesí (např. humanitní vědy) (Desjardins, Rubensons, 2011).

I přes komplikovanost operacionalizace tohoto konceptu vytvořil Eurostat ukazatel horizontálního kvalifikačního nesouladu, který budeme dále v této práci nazývat mírou oborového nesouladu. Cílem tohoto ukazatele je ukázat, kolik a jaký podíl absolventů terciárního vzdělávání pracuje v povoláních (podle mezinárodní klasifikace povolání ISCO 2008), která neodpovídají absolvované oblasti vzdělání (široké skupině oborů vzdělání podle mezinárodní klasifikace oborů vzdělání ISCED-F 1999 nebo ISCED-F 2013¹³) (Eurostat, 2018).

Na rozdíl od míry překvalifikovanosti je tento ukazatel dostupný i pro absolventy terciárního vzdělávání ve věkové skupině 25 až 34 let. Na druhou stranu je tento ukazatel dostupný jen v období od roku 2014. Z toho důvodu nemá příliš smysl zabývat se vývojem a výsledný ukazatel, který zde budeme používat, je průměrem za roky 2015 až 2017.

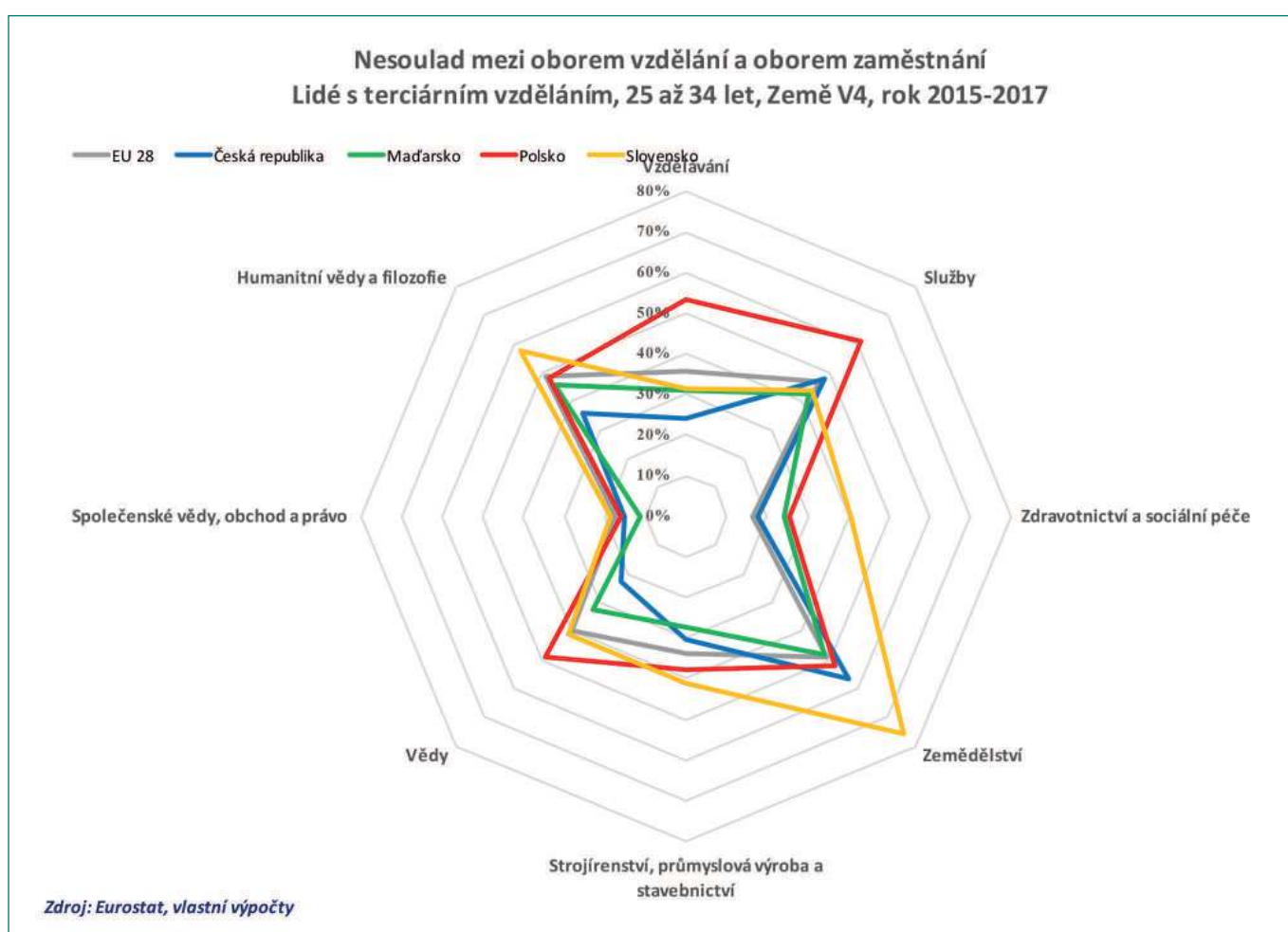
První poznatek, který lze vypožorovat ze srovnání míry překvalifikovanosti a míry oborového nesouladu je ten¹⁴, že řada zemí, která má vysokou míru překvalifikovanosti, má i vysokou míru oborového nesouladu a naopak. Existují však samozřejmě i výjimky. Například v Belgii je poměrně vysoká míra překvalifikovanosti a podprůměrně vysoká míra oborového nesouladu. Naopak je tomu v Nizozemsku. Z pohledu zemí Visegrádské čtyřky je každopádně důležité

¹² Nevýhody takového přístupu jsou v podstatě velmi podobné, jako výše popsané nevýhody subjektivního přístupu při měření vertikálního nesouladu.

¹³ Tabulky řešící shodu mezi klasifikací ISCO 08 a ISCED-F 1999 nebo 2013 je možné stáhnout zde https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7884615/8088533/Conversion+Table+ISCO_08_ISCED_99.pptx/b8dc236b-21e2-416d-9358-f63e0fd2308e a zde https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7884615/8088533/Conversion+Table+ISCO_08_ISCED_13.pdf

¹⁴ Je však třeba podotknout, že díky rozdílnosti definic ukazatelů nesrovnáváme zcela stejné věkové skupiny.

velice negativní postavení Slovenska a Polska a na druhé straně dobrá situace v České republice a v Maďarsku. Slovensko je zemí, kde je míra oborového nesouladu v rámci Evropské unie totiž nejvyšší. Celkem 34,2 % absolventů terciárního vzdělávání ve věku 25 až 34 let zde v letech 2015 až 2017 nepracovalo ve vystudovaném oboru. V Polsku byla míra oborového nesouladu jen o něco málo nižší – 32 %. Česká republika (23,3 %) a Maďarsko (23,9 %) jsou v tomto ohledu ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie na šestém a sedmém místě. I z tohoto srovnání je patrné, že v takto měřené míře oborového nesouladu nejsou takové rozdíly jako v míře nezaměstnanosti nebo míře překvalifikovanosti. Jen dvě země Evropské unie (Lucembursko a Chorvatsko) mají míru oborového nesouladu nižší než 20 %.

Míra oborového nesouladu již ze samotné povahy vzdělávacích oborů a jejich návaznosti na trh práce není napříč obory homogenní, naopak. Eurostat pro tyto účely rozlišuje osm oborových skupin. Nejvyšší hodnotu míry oborového nesouladu (téměř 50 %) v rámci EU nalezneme v oborových skupinách zemědělství a humanitní vědy a filozofie. Naopak absolventi zdravotnictví a sociální péče nebo společenských věd, obchodu a práva měli práci mimo svůj obor v průměru

pouze v 16, respektive 17 % případů. Z pohledu Slovenska je každopádně znepokojivé, že nadprůměrné hodnoty lze zde pozorovat prakticky ve všech oborových skupinách. V případě Slovenska je až alarmující zejména situace absolventů zdravotnictví a sociální péče a zemědělství. V Polsku je situace v menší míře podobná, s tím, že velké problémy s prací v oboru mají zejména absolventi z oblasti služeb a vzdělávání. Podobné problémy v České republice a v Maďarsku nenajdeme. Relativně k průměru Evropské unie je poměrně vysoká míra oborového nesouladu v oblasti zdravotnictví a sociální péče v Maďarsku a v oblasti zemědělství v České republice. Na druhou stranu v České republice pracují mimo svůj obor vůbec nejméně v Evropské unii absolventi přírodních věd. V Maďarsku se pak velmi dobře uplatňují ve svém oboru zejména absolventi strojírenství, průmyslové výroby a stavebnictví.

Závěr

Systémy terciárního vzdělávání v zemích Visegrádské čtyřky prošly v posledních třiceti letech zásadními změnami. Společnou dynamikou vývoje byl zejména expansivní růst v počtu studentů a absolventů, který vedl k výraznému zvýšení podílu absolventů terciárního vzdělávání v populaci. Obrovskou rychlost růstu bylo možno pozorovat zejména v Polsku, v Maďarsku byl tento růst o něco pozvolnější, v České republice a na Slovensku započal s určitým zpožděním. I v těchto posledních třech zmíněných zemích se však jednalo z kvantitativního hlediska o zcela zásadní proměnu systému terciárního vzdělávání. Při takto veliké expanzi přirozeně vyvstala otázka, jak se proměnilo postavení absolventů terciárního vzdělávání na trhu práce. V této práci bylo uplatnění absolventů zkoumáno optikou tří ukazatelů – míry nezaměstnanosti, míry překvalifikovanosti a míry oborového nesouladu. Ve všech třech případech se jedná o ukazatele, které bylo možné spočítat nebo přímo získat z databáze Eurostat pro všechny země Evropské unie, díky čemuž bylo možné ukázat situaci v zemích Visegrádské čtyřky v širším mezinárodním kontextu.

Jako první byla zkoumána nezaměstnanost. Analýza míry nezaměstnanosti mladých vysokoškoláků ukázala, že spíše než se samotnou expanzí souvisí tato míra s celkovou situací na trhu práce, která je zase závislá na hospodářských cyklech. Vzhledem k výborné situaci na trhu práce v posledních letech v České republice, Maďarsku a Polsku nemají ani mladí absolventi terciárního vzdělávání žádné problémy s nalezením práce. O něco hůře na tom jsou se zaměstnaností absolventi terciárního vzdělávání na Slovensku. Zároveň byl také vypočten poměr míry nezaměstnanosti mladých absolventů terciárního vzdělávání k míře nezaměstnanosti zbylé populace. Tato míra lépe postihuje „skutečné“ změny v postavení terciárně vzdělaných. Hodnota tohoto ukazatele měla ve všech čtyřech zkoumaných zemích alespoň v určitých obdobích rostoucí tendenci, z dlouhodobého hlediska nejvíce opět na Slovensku.

Důvod, proč nutně nemusí růst míra nezaměstnanosti vysokoškoláků i při jejich masivním růstu podílu v populaci je ten, že mohou pracovat v povoláních méně kvalifikačně náročných anebo

mimo svůj obor. Tuto dynamiku ukazuje zřetelně vývoj míry překvalifikovanosti, aneb podílu absolventů terciárního vzdělávání pracujících v povoláních, které tradičně nevyžadují terciární úroveň vzdělání. Vývoj tohoto ukazatele jasně ukazuje na zvyšující se podíl překvalifikovaných vysokoškoláků ve všech zemích Visegrádské skupiny. Míra překvalifikovanosti se již od počátku 21. století rapidně zvyšovala v Polsku, v posledních zhruba sedmi letech pak na Slovensku. Naopak situace v České republice a Maďarsku je ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie stále jedna z nejlepších.

Vztah mezi expanzí terciárního vzdělání a podílem pracujících mimo vystudovaný obor není tak jednoznačný jako v případě vertikálního nesouladu. Navíc není k dispozici dlouhodobější časová řada. Hodnoty z posledních let však ukazují na výrazný nesoulad mezi oborovou strukturou absolvovaných studií a oborovou strukturou vykonávaných povolání absolventů terciárního vzdělávání v Polsku a zejména na Slovensku. Tento problém je zde navíc značný napříč spektrem všech oborů. V České republice a v Maďarsku mají nadprůměrné problémy s nalezením práce oboru jen absolventi několika málo oborových skupin.

Cílem této práce bylo ukázat na rozdílný vývoj a tendence v oblasti terciárního vzdělávání, jeho kvantitativního vývoje a s tím související proměny postavení absolventů terciárního vzdělávání ve čtyřech zemích, jejichž pozice před 30 lety byla v mnohém velmi podobná.

Ve všech ukazatelích je to Polsko a Slovensko, které ve srovnání dopadají znatelně hůře. V Polsku se zdá být příčina poměrně evidentní v přemrštěné masifikaci vysokého školství a nedostatečné diferenciaci, kdy stále velká většina vysokoškoláků absolvuje magisterské studijní programy. Obtížněji vysvětlitelná je neutěšená situace absolventů vysokých škol na Slovensku, kde k tak masivnímu růstu nedošlo. Příčiny je zde třeba hledat i někde jinde, přičemž značný zájem mladých Slováků o studium v České republice ukazuje na negativní vnímání kvality slovenského vysokého školství. Naopak v České republice a v Maďarsku se zdá, že transformace terciárního vzdělávání proběhla s mnohem mírnějšími negativními důsledky.

Celá problematika a zkoumání důvodů, proč se situace v posledních letech vyvíjí tak odlišně v Polsku a na Slovensku na jedné straně a v České republice a v Maďarsku na straně druhé, by si každopádně zasloužily ještě mnohem hlubší analýzu.

Na závěr je také třeba říci, že problematika přechodu ze vzdělávání na trh práce a uplatnění absolventů terciárního vzdělávání je velice komplexní a nelze ji plně popsat jen s pomocí tří ukazatelů. Navíc expanze terciárního vzdělávání není zdaleka jediný faktor hrající zásadní roli. Průběh přechodu absolventů na trh práce je v poslední době ovlivňován několika dalšími zásadními tendencemi. Jde zejména o rostoucí rychlost proměny znalostí vyžadovaných v zaměstnáních, o dramatické strukturální změny pracovní síly způsobené zaváděním nových technologií a nových manažerských konceptů, globalizaci a evropanizaci hospodářství a společnosti a o zásadní demografické změny. Dalším významným rysem posledního období je nepochybně také silný dopad ekonomické a finanční krize po roce 2008 a naopak vliv současné fáze ekonomické konjunktury na nejrůznější stránky rozvoje vysokého školství.

Literatura

BUKODI, E.; ROBERT, P. Education and Labour Market Entry in Transition: The Case of Hungary. In KOGAN, I.; NOELKE, C.; GEBEL, M. (eds.). *Making the Transition: Education and Labor Market Entry in Central and Eastern Europe*. Stanford: Stanford University Press, 2011, s. 189-215.

DESJARDINS, R.; RUBENSON, K. An Analysis of Skill Mismatch Using Direct Measures of Skills, *OECD Education Working Papers*, 63, OECD Publishing, 2011. 87 s.

EUROSTAT. *Skills mismatch experimental indicators. Methodological note* [online]. Eurostat, 2018. [cit. 2019-04-22]. Dostupné z WWW: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/7894008/9596077/Methodological_note.pdf

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 r.* Warszawa, Gdańsk: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Gdańsku, 2018. 331 s.

ILO. *International Standard Classification of Occupations. Structure, group definitions and correspondence tables*. Geneva: International Labour Office, 2012. 420 s.

NOELKE, C.; MÜLLER, W. Social transformation and education systems in Central and Eastern Europe. In KOGAN, I.; NOELKE, C.; GEBEL, M. (eds.). *Making the Transition: Education and Labor Market Entry in Central and Eastern Europe*. Stanford: Stanford University Press, 2011, s. 1-28.

OECD. *Education at a Glance 2018: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing, 2018. 460 s.

QUINTINI, G. Over-Qualified or Under-Skilled: A Review of Existing Literature, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 121, OECD Publishing, 2011. 47 s.

SCOTT, P. (2002). Reflections on the Reform of Higher Education in Central and Eastern Europe. *Higher Education in Europe*. 2002, 27, 1-2, s. 137-152.

WOLBERS, M. H. J. Job Mismatches and their Labour Market Effects among School Leavers in Europe. *European Sociological Review*. 2003, 19, 3, s. 249–266.

Mgr. Martin Zelenka

martin.zelenka@pedf.cuni.cz

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Středisko vzdělávací politiky

Magdalény Rettigové 4

116 39 Praha 1